

Başvuru: 18.11.2019

Kabul: 04.12.2019

Atıf: Rutli, Nüket Ünal. "Raskolnikov'un Ahlaki İkilemi: Nietzscheci Bir Bakış". *Temaşa Felsefe Dergisi* 12 (2020): 73-91

Raskolnikov'un Ahlaki İkilemi: Nietzscheci Bir Bakış¹

Nüket Ünal Rutli²

ORCID: 0000-0002-5846-3759

Öz

F.M. Dostoyevski ve F. Nietzsche 19. Yüzyıl'ın kültürel yaşamına damga vurmuş iki önemli entelektüeldir. Farklı kültürel atmosferlerde ve farklı düşünsel ortamlarda yetişmiş olsalar da oldukça benzer problemlere kafa yormuşlardır. Her iki düşünür için de temel problem yaşamın anlamı ve değeri problemidir. İçinde yaşadıkları çağda, bireyin kendi yaşamının anlamını ve değerini belirlemekten bütünüyle uzak bir konumda olduğu tespitinde bulunurlar. Bu problem bağlamında her iki düşünür de içinde yaşadığı çağın temel karakterini nihilizm olarak adlandırır. Üstelik hem Nietzsche hem de Dostoyevski bu nihilist yapının insan yaşamında varoluşsal bir sıçrama ile ortadan kaldırılabileceği fikrini savunurlar. Ancak tüm bu ortak noktalara rağmen söz konusu varoluşsal sıçramanın içeriği ve biçimi açısından farklı görüşlere sahiptirler. Bu makalede söz konusu paralellik ve farklılıklardan yola çıkarak Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" adlı eserinin baş karakteri olan Raskolnikov'un Nietzsche felsefesi açısından bir analizi yapılmaya çalışılacaktır. Böylece Nietzsche'nin insanın kendini gerçekleştirme sürecinde ortaya koyduğu aşamalara ilişkin yeni bir perspektif sunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Dostoyevski, Nihilizm, Güç İstenci, Suç ve Ceza

Raskolnikov's Moral Dilemma: A Nietzschecian View

Abstract

F.M. Dostoyevsky and F. Nietzsche are two important intellectuals that marked the 19th century's cultural life. Even though they were raised in different cultural atmospheres and intellectual settings, they pondered similar problems. For both thinkers, the fundamental problem is the meaning and value of human life. They determine that in the age in which they live, the individual is completely distant from determining the meaning and value of his or her life. In the context of this problem, both thinkers call the basic character of the era in which they live nihilism. Moreover, both Nietzsche and Dostoyevsky claim that this nihilist structure can be eliminated with an existential leap in human life. However, despite these common points, they have different views in terms of the content and form of this existential leap. In this article, Raskolnikov, the main character of Dostoyevsky's "Crime and Punishment", will be tried to analyze in terms of Nietzsche's philosophy, on the basis of these parallelisms and differences. Thus, it is aimed to present a new perspective on the stages Nietzsche puts in the process of self-realization.

Key Words: Nietzsche, Dostoyevsky, Nihilism, Will to Power, Crime and Punishment

¹ Bu makale yazarın "F. Dostoyevski'nin Suç ve Ceza İsimli Eserindeki Raskolnikov Karakteri Üzerine Nietzsche Felsefesi Açısından Etik Bir İnceleme" başlıklı yayınlanmamış Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

² Öğretim Görevlisi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, nuketunal@gmail.com

Giriş

19. Yüzyıl Avrupa'sını kültürel açıdan en iyi tanımlayacak sözcükler belki de boşluk, arayış ve yaratıcılıktır. Bu bakımdan 19. Yüzyıl insanlık tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri kargaşa ve kaos ortamının yarattığı boşluk hissi beraberinde özellikle entelektüel açıdan olağanüstü yaratıcı bir dönemin yaşanmasını sağlayan büyük dehaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Söz konusu dehaların en büyüklerinden ikisi de kuşkusuz F. Nietzsche ile F. Dostoyevski'dir. Her iki entelektüel de kendi çağının özelliklerini büyük ölçüde yansıtır. Her ikisi de 19. Yüzyıl insanının içine düştüğü ruhsal boşluğu müthiş bir yaratıcılıkla tasvir edip, bu derin boşluk duygusunu ortadan kaldıracak yaşam biçimleri ortaya koymaya çalışırlar. Başka bir deyişle her iki entelektüel için de çağın insanının yaşamındaki boşluk ve hiçlik duygusu ancak yeni bir yaşam biçimiyle, bir varoluşsal atılım ya da sıçramayla ortadan kaldırılabilir.

Ancak bu varoluşsal sıçramanın içeriği konusunda Nietzsche ve Dostoyevski tamamen farklı kanıdadırlar. Nietzsche bu varoluşsal atılımın insanın geçmişten kendisine miras kalan ve sorgulamadan kabul ettiği tüm değerleri reddetmesi yoluyla gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda filozof bize tüm dini, ahlaki, siyasi, geleneksel değerlerden kesin bir kopuşu önerir. Bu yolla her bireyin içinde ona özgü olarak bulunan yaşam gücünün açığa çıkacağını ve insanı kendisi yapan değerleri, bu yaşam gücünden yine kendisinin çıkaracağını iddia eder. Dostoyevski için ise varoluşsal atılım, insanın modern zamanlarda unutmuş olduğu dinsel özüne geri dönüşle gerçekleşir. Dostoyevski'nin Rus toplumuna özgü olarak belirlediği bu kurtuluş reçetesine göre Rus halkı yozlaşmış Batı kültürüne kendini kaptırmış ve özünü unutmuştur. Bu öz de Rus toplumunun Tanrı ile olan benzersiz kutsal bağıdır. Bu nedenle yaşanan çöküşten kurtulmanın yolu Dostoyevski'ye göre Tanrı'ya geri dönmektir.

Nietzsche ve Dostoyevski'nin aynı olumsuz tespitten yola çıkarak farklı çözümlerine ulaşmalarının nedeni büyük olasılıkla aynı yüzyılda farklı kültürel ve coğrafi atmosferlerden beslenmiş olmalarıdır. 19. Yüzyıl'da Batı Avrupa ile Rusya arasında kültürel açıdan ciddi bir farklılık söz konusudur. Bununla birlikte her iki kültürel yapı da bir kriz deneyimi ile yüzleşmekte ve farklı nedenlerden ötürü olsa da söz konusu kriz bir kimlik krizi karakteri arz etmektedir. Belki de bu nedenle her iki düşünür de kendi toplumunun içine düştüğü bu kriz ve boşluk duygusunu nihilizm olarak tanımlar. Ancak Dostoyevski'ye göre nihilizm kendi toplumunun yenilikçi olduğunu iddia eden Batıcı anarşist grupların ayartmasıyla Hıristiyanlığın özünden kopmasının bir neticesi iken Nietzsche'ye göre ise Avrupa'ya kimliğini veren başta din ve ahlak olmak üzere tüm değerlerin iflasının bir sonucudur.

Hem Dostoyevski'nin hem de Nietzsche'nin nihilizmi yorumlamalarında dinin belirleyiciliğine vurgu yapmaları ilgi çekicidir. Bu bağlamda her ikisinin de nihilizm ile ateizm arasında nedensel bir ilişki kurduğunu söyleyebiliriz. Bu aynı zamanda 19. Yüzyılın sosyal ve kültürel hareketliliğini anlamak açısından da kullanışlı bir veridir. Bu çağın insanı belki de ilk defa Tanrı ile gerçek anlamda kişisel bir hesaplaşma içine girmiş, bu da tüm dini kurum ve teorilerin sorgulanmasına yol açmıştır. Nietzsche ve Dostoyevski bu hesap-

laşmayı hem bireysel olarak kendi yaşamlarında hem de teorik olarak kendi düşün yönelimlerinde bütünüyle yansıtmış ve kendi çağlarının sesi olmuşlardır.

Tıpkı içinde yaşadıkları toplumsal düzende tespit ettikleri nihilizmi aşma önerilerinde olduğu gibi, düşünürlerin ateizm ile nihilizm arasında kurdukları ilişki biçimlerinde de tam bir zıtlık göze çarpar. Nietzsche'ye göre nihilizm, ateizmin bir sonucu olarak ve aşılması gereken bir aşama olarak, kısmen olumlu bir biçimde değerlendirilirken; Dostoyevski için nihilizm ve ateizm arasında pek bir fark yoktur ve her ikisi de tamamen olumsuz durumlardır. Bu olumsuz durumlar toplumdaki çöküşün, ahlak yoksunluğunun ve insanların yalnızlıklarının temel nedenidir.

Nihilizmi tanımlamaları ve ateizmle bağlantılarını tespit etmedeki farklı bakış açılarına rağmen, aslında her iki entelektüel de nihilizmi aşılması mümkün olan ve aşılması gereken durumlar olarak nitelerler. Bu bakımdan da hem Nietzsche'nin hem de Dostoyevski'nin nihilizmi aşmak bakımından insan doğasına çok büyük bir güven duydukları ifade edilmelidir. Her iki düşünür için de insan doğası olağanüstü bir potansiyele, muazzam bir yaratıcı enerjiye sahiptir. Dolayısıyla her ikisinin de temel amacı insanın bu olağanüstü potansiyelini açığa çıkarmaktır. Bu potansiyelin kullanılmaması ya da görmezden gelinmesi ise Nietzsche ve Dostoyevski için insan ve topluma yapılacak en büyük kötülüktür. Bu bakımdan Nietzsche de Dostoyevski de insanın bu üstün potansiyelini örten, gizleyen toplumsal pratikleri ortadan kaldırmayı amaçlarlar. Elbette yukarıda da ifade edildiği üzere bu yıkıcı toplumsal pratiklerin ne olduğu konusunda farklı görüşlere sahiptirler.

İnsan doğasının olağanüstü yaratıcı potansiyeline yaptıkları vurgu temelinde işaret edilmesi gereken bir önemli nokta da söz konusu yaratıcı gücün tamamen olumlu ya da her durumda doğal bir biçimde iyiye dönük bir güç olmadığıdır. Her yaratıcı güç gibi insanın sahip olduğu bu büyük kudretin de yıkıcı ve tehlikeli bir yönü vardır.³ Her iki düşünür de eserlerinde bu yıkıcı gücü bütün çıplaklığı ile gözler önüne sermeye çok fazla dikkat ederler. Bu karanlık yön örneğin Dostoyevski'nin en önemli romanlarında mutlaka anti kahramanların aracılığıyla işlenir. "Suç ve Ceza" da Raskolnikov karakteri her kriz ya da düş kırıklığı durumunda insanın yaratıcı ve karanlık gücünün nasıl açığa çıktığını görmek açısından önemli bir örnektir.⁴ Dostoyevski bu karanlık ve yaratıcı gücün bastırılmasını ya da en azından iyiye yönlendirilmesini salık verirken Nietzsche bu gücün açığa çıkarılması gerektiğini savunur. Nietzsche'ye göre doğal olan, insanın sahip olduğu bu yıkıcı gücü herhangi bir vicdan azabı duymaksızın özgürce kullanmasıdır. Nietzsche felsefesinin ideali olarak değerlendirebileceğimiz üst insanın temel karakteri gerçekleştirdiği eylemleri sonuçları bakımından iyi ve kötünün ötesinde değerlendirmesidir. Dolayısıyla üst insan bu gücü kullanmaktan korkmayan ve kendi gücünü de bu doğallık ve doğrudan olmaktan alan kişidir.

Hem Nietzsche'de hem de Dostoyevski'de insanın olağanüstü potansiyelini örten ve onu atıl bir güç haline getiren en önemli unsur gündelik yaşamın sıradanlığıdır. Her iki filozof için de gündelik yaşamın sıradanlığı hakikatten uzaklaşmak olarak yorumlanır.⁵ Dolayısıyla ikisi de bu vasatlıktan sıyrılmanın yollarını ararlar. Nietzsche'ye göre bu yol insanın kendisini sahip olduğu yaratıcı güçten yola çıkarak yeniden yaratması iken Dostoyevski'de gündelik yaşamı aşmanın yolu bu dünyaya aşkın bir varlık olarak Tanrı'ya kendini ad-

³ Henry Strakosch, "Nietzsche And Dostoevsky", *Archiv Für Rechts- Und Sozialphilosophie*, 49 (1963): 552.

⁴ Alan Woolfolk, "The Two Switchmen of Nihilism: Dostoevsky and Nietzsche", *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal* 22, 1 (1989): 74.

⁵ Robert Louis Jackson, "Nietzsche And Dostoevsky: Counterpoint", *The Comparatist* 6 (1982): 25.

amanın biricik eşsiz tecrübesidir. Başka bir deyişle Nietzsche’de sıradanlığı yenme ateist ve geleneksel ahlakı reddetmeyi gerektiren bir karakterdeyken Dostoyevski’de dinsel ve ahlaki bir yönelim olarak belirlenir.

Karakterleri ne kadar farklı olursa olsun, kendini aşma deneyiminin dışavurumu için her iki düşünürün seçtiği araç aynıdır: Sanat. Sanat bu bakımdan her iki entelektüel için de oldukça önemli bir işleve sahiptir. Sanatsal yaratı insanın kendi yaşamına anlam katmanın yolu olarak Dostoyevski için de Nietzsche için de özel bir anlam ve öneme sahiptir. Nietzsche için sanat insanın yaşama estetik bir form vermesi olarak kişinin kendi yaşamının kontrolünü eline almasının yolu iken⁶ Dostoyevski için sanat yaşamın hakikatinin ifadesini bulduğu alandır. İnsan sanat yoluyla girdiği aşkın deneyim alanında kendi varoluşuna Tanrısal bir anlam yükler.⁷

Her ne kadar her iki düşünür için de kendini aşma ve yeniden yaratma süreci estetik bir tavırla başlasa da sonunda gelinen nokta etik bir karakter arz eder. Dostoyevski’ye göre insanı sanata yönelten motivasyon nihayetinde yaşamı anlamlı kılacak bir form arama çabasıdır ve bu çaba dinsel ve etik bir arınma ile sonuca ulaşabilir. Nietzsche’de ise insanın kendini aşması ancak Dostoyevski’nin bulmaya çabaladığı geleneksel dinsel ve etik yaşam tarzından varoluşsal bir sıçrama ile kurtulması ile gerçekleşebilir.

Aslına bakılırsa Nietzsche’nin ve Dostoyevski’nin düşüncelerine temel karakterini veren unsur, yaşadıkları dünyaya karşı uzlaşmaz bir tavır takınmalarıdır. İnsan yaşamına dışarıdan ve yapay olarak dayatılan her şeye karşı takınılan bu uzlaşmaz tavır her iki düşünürün en önemli ortak noktasını oluşturur. Nietzsche ve Dostoyevski, başka bağlam ve yollarla da olsa, insanın 19. Yüzyıl toplumsal yapısı içinde yaşamakta olduğundan çok daha iyi bir yaşama layık olduğunu düşünürler ve bu yaşamın arayışı içindedirler. Ancak bu arayışta tamamen farklı yollara varırlar. Sonuç olarak Dostoyevski ve Nietzsche’yi aynı başlangıç noktasından aynı kaygılarla hareket eden ancak tamamen farklı yönlere varan düşünürler olarak nitelendirebiliriz.

Bu ilginç duruma ilişkin tespit, bu makalenin temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle, makalemizin amacını bu iki düşünür arasında özgün bir ilişki kurmak suretiyle 19. Yüzyılın entelektüel atmosferini farklı bir perspektiften yeniden değerlendirmek olarak belirledik. Bu amaç doğrultusunda özellikle Dostoyevski’nin “Suç ve Ceza” adlı romanının başat karakteri olan Raskolnikov’un Nietzsche’nin ahlak anlayışı açısından incelenmesi oldukça kullanışlı bir yöntem olabilir. Zira Dostoyevski’nin Raskolnikov’a söz konusu eser boyunca yaşattığı ahlaki ikilem ve buhranlar hem 19. Yüzyıl felsefesinin ve genel olarak kültürünün içinde bulunduğu durumu olağanüstü bir isabetle yansıtmaktadır hem de Nietzsche’nin ahlak felsefesinde ortaya koyduğu varoluşsal aşamalar ve atılımlara ilişkin yeni bir bakış açısı oluşturmak için uygun bir zemin sağlamaktadır. Özetle, bu makaledeki temel amaç, Dostoyevski’nin Raskolnikov karakterinin Nietzsche’ci incelenmesi yoluyla hem bu iki düşünürün entelektüel yönelimlerine hem de 19. Yüzyılın genel kültürel yapısına yeni bir perspektiften yaklaşmaktır.

Bu amaç doğrultusunda ilk olarak Nietzsche’nin ahlak felsefesine ilişkin giriş niteliğinde birtakım belirlemeler yapılacak daha sonra bu belirlemeler doğrultusunda Raskolnikov karakteri etik açıdan değerlendirilecektir.

⁶ Friedrich Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, çev. Mustafa Tüzel (Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul, 2010), 10.

⁷ Robert Louis Jackson, “Dostoevsky’s Concept of Reality and Its Representation in Art”, In *Close Encounters: Essays on Russian Literature*, ed. R.L. Jackson (Brighton, MA: Academic Studies Press, 2010), 242.

rilecektir. Makalemizin sonuç bölümünde ise bu değerlendirmenin özellikle Nietzsche felsefesinin yeniden değerlendirilmesi açısından sağladığı yönelimler ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Nietzsche'nin Ahlak Felsefesi

Nietzsche'nin felsefesi içinde etik yönelimin yoğun bir biçimde belirleyici olduğu kuşkusuzdur.⁸ Bu bakımdan onu bir ahlak filozofu olarak nitelendirmek de yanlış olmaz. Bununla birlikte bu tanımlama, Nietzsche'nin kendi çağına hakim olan geleneksel ahlak anlayışına tamamen karşıt bir pozisyonda konumlandığı gerçeğinin görmezden gelinmesine de yol açmamalıdır. Nietzsche geliştirdiği bütüncül kültür eleştirisinde en büyük önemi geleneksel ahlak eleştirisine verir ancak bu eleştiri yine ahlaki bir kaygı tarafından motive edilmektedir. Yani Nietzsche geleneksel ahlak eleştirisini, bu geleneğin yapaylığından kurtulup gerçek bir ahlaki yapı ya da değerler sistemi kurma çabası içinde gerçekleştirir. O halde Nietzsche'nin geleneksel ahlak eleştirisi daha üst bir varoluşa sıçramanın gerekliliği olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu ahlak eleştirisinin birinci muhatabı da kuşkusuz Batı kültürünün tüm ahlaki yapısının kaynağı olarak kabul edilen Hıristiyan ahlak anlayışıdır. Nietzsche'ye göre dogmatik bir Tanrı inancı – daha doğrusu korkusu – temelinde yükselen bu ahlak anlayışı, etik açıdan tüm değerleri ve özellikle iyi ve kötü gibi belirleyici değerleri sorgulama imkanını ortadan kaldırarak belirleyip dayatmakta ve bu nedenle insanı kendi yaşamını belirleme noktasında edilgen bir pozisyonda bırakmaktadır. Oysa Nietzsche için neyin iyi, neyin kötü olduğuna karar vermeden önce iyi ve kötü kavramlarının insan yaşamı için ne anlama geldiği sorusu cevaplanmalıdır. Ancak bu sayede iyi ve kötü kavramları insan yaşamını belirleyen değerler olarak işlev kazanırlar. İşte Hıristiyanlığın dayattığı ahlaki yapı, iyi ve kötüyü önceden belirleyip bu belirlenimden bir tahakküm üretmekte ve bu sayede iyi ile kötünün insan yaşamı açısından anlamına ilişkin belirleyici soruyu ortadan kalkmakta ya da görmezden gelinmektedir. Böylece insan, yaşamının temeline koyduğu bu tip değerlerin kendisi için anlamını bilmeksizin onlara uymak durumunda kalmaktadır. Elbette bu durum da bireyin kendi yaşamının kontrolünü başka bir güce teslim etmesi demektir. Nietzsche'nin geleneksel Hıristiyan ahlak anlayışında problemleri bulduğu esas mesele budur.

Bu nedenle Nietzsche'nin eleştirdiği ahlak anlayışını “*iyi – kötü ahlaki*” olarak adlandırmak yanlış olmasa gerektir. Teorisini temellendirdiği “*Ahlakın Soykütüğü*” adlı eserinde Nietzsche bu kavramların gökten zembille inen kutsal değerler olmadığını, insanın tarihsel süreç içerisinde birtakım iktidar ya da güç ilişkileri çerçevesinde yarattığı seküler kavramlar oldukları tespitinde bulunur. Bu bağlamda, Nietzsche'nin geleneksel ahlak eleştirisini ve etik görüşünü anlamak için onun söz konusu güç ilişkilerinin kendisine göre işlediği yasa olarak belirlediği “*güç istenci*” kavramı anahtar bir önem kazanmaktadır.

Nietzsche'ye göre güç istenci insan yaşamının yönetici ilkesidir. Bu bakımdan dünya baştan aşağı güç istencinden ibarettir. Çünkü güç istenci sadece insan için değil tüm organik yaşam için belirleyici bir ilkedir. Her canlı varlık doğal olarak gücü ister ve bu isteme tüm eylemlerin açık ya da örtük olarak temel motivasyonudur. Nietzsche'ye göre tüm canlı varlıklar birtakım güdülerden meydana gelir. Söz konusu güdüler belli amaçları insana dayatarak kendilerini görünür kılarlar. Başka bir deyişle her güdü insanı güdülediği bir amaçla birlikte ortaya çıkar. Bu nedenle her canlı organizma bu güdüler arasındaki karmaşık ve çoğu zaman

⁸ Paul J. M. Van Tongeren, “Nietzsche and Ethics”, In *A Companion to Nietzsche*, ed. Keith Ansell Pearson (Victoria: Blackwell Publishing, 2006.), 389.

çatışmalı ilişki tarafından belirlenir. Her canlı, bu güdüleri tatmin etmek için kendinde belli bir enerji duyumsar. İşte güç istenci insanın sahip olduğu bu yaşamsal enerji türü olarak tanımlanabilir. Bu noktada insan, çoğu zaman diğer canlılarla aynı amaca güdülenir ama her canlının bu güdüyü tatmin etmek, dolayısıyla amacını gerçekleştirmek için sahip olduğu enerji yani güç istenci aynı değildir. Bu noktada güç istenci yüksek olanlar diğer insanları kendi güdülerini tatmin etme yolunda bir engel olarak görüp doğal olarak onları ortadan kaldırmak isterler. Nietzsche için evreni yöneten doğal ilke işte bu güç istencidir. Dolayısıyla güç istenci evrendeki canlılığı yöneten ilişkisel bir ilke olarak karşımıza çıkar.⁹ Bu istencin sonunda oluşan rekabet ve savaş da evrenin doğal süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Nietzsche'ye göre bu bakımdan güç istenci evrenin her yerinde her canlı süreçte kendini gösterir.¹⁰ Yaşamı belirleyen ilke güç istenci olduğuna göre yaşam da Nietzsche'ye göre bir tahakküm mücadelesinden ibarettir. İki canlı arasında gerçek olarak kurulabilecek tek ilişki biçimi bir tahakküm ilişkisi ya da güç ilişkisi olabilir. İşte iyi ve kötü kavramları da bu güç ilişkisinin yönetimi sırasında, tarihsel süreç içerisinde insan tarafından yaratılan kavramlardır.

Nietzsche'ye göre iyi ve kötü kavramları kaynağı bakımından güç istencinin doğal ve doğrudan oluşunun bir sonucu olarak ortaya çıksa da tarihsel süreç içerisinde özellikle dinsel ahlak tarafından sabitlenmiş, donuklaştırılmış ve yaşamdan kopuk hale getirilmiştir. Zira başlangıçta doğal olarak güçlü olan ile doğal olarak güçsüz olanı, yani Nietzsche'nin deyimiyle soylu olanla soysuz olanı ayırmak için üretilen kavramlar iken¹¹ bu geleneğin elinde tam olarak tepetaklak edilmiş ve doğallıklarından uzaklaştırılarak yaşamdan kopuk hale getirilmişlerdir. Başlangıçta soyluyu tanımlamak için icat edilen iyi kavramı artık güçsüzü tanımlamak için, soysuzu işaret eden kötü kavramı da artık güçlü ve soyluyu tanımlamak için kullanılır olmuştur. Nietzsche'ye göre bu durum insan yaşamının doğal akışına aykırı bir sistem doğurmuş ve bu sistemin hakimiyetinde insan kendi özüne yabancı bir varlığa dönüşmüştür. Aslına bakılırsa insanın yabancılaştığı şey kendi özünde yer alan yaşama gücü; başka bir deyişle güç istencidir.

Nietzsche'ye göre geleneksel ahlakın kınadığı soylu ve güçlü insan aslında yaşamın güç istenci olduğunu bilen insandır.¹² Bu nedenle de güç istencinin verdiği doğal yetki ile iyi ve kötüyü belirleme hakkına sahip olmuştur. Aslına bakılırsa güçlü insan kendi davranışlarını güçsüzdən ayırmak ve onunla arasına mesafe koymak için kendi davranışlarını iyi, diğerini de kötü olarak nitelendirmiş, iyi ve kötü kavramları buradan ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan iyi kökensel olarak aslında geleneksel ahlakın inandığının aksine, doğal bir biçimde yaşama gücünü uygulayan varlığın bencil davranışlarını tanımlamak için ortaya atılan bir kavramdır.¹³

Nietzsche'ye göre ideal, doğal ve doğru olan yaşamın yönetici ilkesine uygun hareket etmektir. O halde soylunun yani güçlünün kendi gücünü daha az güçlü olan üzerinde uygulamasından sakınmasına ya da bu gücü uygulamaktan utanç duymasına gerek yoktur. Ancak güçlü sınıfın toplumda her zaman azınlıkta kalmak zorunda olduğunu ifade eden Nietzsche'ye göre bu durum insanlık tarihi sürecinde güçsüz çoğunluğu hep rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık giderek büyümüş ve en sonunda güçlüye karşı bir nefrete ve hınç duygusuna dönüşmüştür. Nietzsche'ye göre geleneksel ahlak anlayışının kaynağı işte bu hınç ve nefret duygusudur. Bu duygunun doğrultusunda hareket eden güçsüzler iyi – kötü hiyerarşisini ters yüz ederek soylu için tanımla-

⁹ Gilles Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Sertaç Canbolat (İstanbul: Norunk Yayınları, 2010), 71.

¹⁰ Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, çev. Murat Batmankaya (İstanbul: Say Yayınları, 2009), 111.

¹¹ Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*, çev. Ahmet İnam (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 41.

¹² Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 191.

¹³ Nietzsche, *Ahlakım Soykütüğü*, 42.

nan ne varsa kötü, güçsüzü tanımlamak için kullanılan tüm sıfatların tümünü de iyi olarak değerlendirmeye başlamışlardır. Bu şekilde oluşan değerlendirme biçimi toplumsal düzlemde hakimiyetini sağladığında ise korkuya dayalı, yaşamı değil ölümü, güçlüyü değil vasatı yücelten, insan yaşamına tamamen aykırı bir ahlaki düzen tesis edilmiş olur. İşte Nietzsche'ye göre kendi çağının tanık olduğu çöküşün baş sorumlusu insan yaşamına aykırı olan bu ahlaki yapıdır.

Nietzsche'ye göre insan yaşamına yıkıcı etkileri olan değerlerin bu tersyüz edilmesinin tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla gerçekleştiğini ifade eder. Bu yüzden de tek tanrılı dinlerin tarih sahnesine çıkışı Nietzsche açısından kölelerin ve güçsüzlerin zaferi olarak değerlendirilebilir.¹⁴ Nietzsche kölelerin zaferi ile tesis edilen bu ahlaki yapıyı şu sözlerle ifade eder:

“Yalnızca sefiller iyidir, yoksullar, güçsüzler, yoksunlar, hastalar, acı çekenler dindardır yalnız, yalnızca onlar Tanrının övgüsüne layıktır – bunları dışındakiler, soylular, güçlüler ebediyen zalim, iç karartıcı, hırslı, doyumsuz, Tanrısız, ebediyen uğursuzdunuz, lanetlenmiş ve beddua almış!...”¹⁵

Demek ki Nietzsche'ye göre insanlık tarihi içinde neyin iyi neyin kötü olduğuna ilişkin iki farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri doğal ve insan yaşamına uygun diğeri ise yapay ve insan yaşamına aykırıdır. İşte bu iki değerlendirme tarzı Nietzsche felsefesine iki farklı ahlaki sisteme tekabül eder: Sürü ahlakı ve efendi ahlakı. Elbette efendi ahlaki soylu ve güçlülerin, sürü ahlakı ise soysuz ve güçsüzlerin değerlendirme biçimlerinden türer.

Sürü ahlakı yaşama evet diyemeyenlerin, yaşamın özüne uygun bir biçimde yaşamaya cesaret edemeyenlerin ahlakıdır. Sürü ahlakına sahip olan insan, kendi güçsüzlüğünün farkında olduğu için, hayatta kalabilmesinin tek yolunun diğer güçsüzlerle bir arada yaşamak olduğunu bilir. Üstelik bu bir arada yaşayan insanların birbirlerine karşı hınç duymamalarını sağlayan tek şey onların aynı vasat standartta eşitlenmesidir. Eşitlik bu bakımdan bu sürüyü ayakta tutan şeydir. Onlar herkesin eşit olmasını, bu eşitliği belirleyen standardının ne kadar düşük olduğuna bakmaksızın yüceltirler. Nietzsche'ye göre sürü insanın en iyi yaptığı şey boyun eğmedir.¹⁶ Toplumsal otoriteye ne kadar çok boyun eğerse kendini o kadar güçlü sayar. Bu nedenle sürü ahlakı toplumsal bir ahlaktır. Sürü ahlakının toplumsal karakteri, bu ahlaka ait insanın bireysellikten nefret etmesi sonucunu doğurur.

Sürü ahlakının bireysellikten nefret etmesi, onu yasaklamak için çeşitli ahlaki pratiklere kutsiyet atfetmesine neden olur. Bu sözde ahlaki pratiklerden en öne çıkanı özgecildir. Nietzsche'ye göre sürü ahlakında toplum karşısında bireyin bir anlamı olmadığı için, kişinin kendini diğerleri uğruna feda etmesi en yüce değer olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda sürü insanı için en ideal ahlaki model Sokrates iken, en ideal dini model de Hz. İsa'dır. Her ikisinin de temel özelliği kendilerini diğer insanlar için feda etmeleridir.

Nietzsche'ye göre sürü ahlakının bir diğer özelliği de korkaklıktır. Toplumsal dengiyi korumak sürü için en önemli amaç olduğundan her türlü yenilik, atılım, değişim ve gelişim sürü insanı tarafından tehlikeli bulunur. Bu nedenle sürü insanı asla değişmez. Nietzsche'ye göre gerçek karakteri sürekli akan, değişen ve dinamik bir süreç olan yaşam, bu anlamda sürü ahlakının çok yabancı olduğu bir şeydir. Değişimden korkması ve eşitliğe duyduğu tutku nedeniyle sürü ahlakının insanların her biri bir diğerine benzer. Diğerlerinin de

¹⁴ Nietzsche, *Ahlakım Soykütüğü*, 48.

¹⁵ Nietzsche, *Ahlakım Soykütüğü*, 48.

¹⁶ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 110.

kendisi gibi olduğunu göreyerek rahatlar, böylece bu aynı olma durumunu kutsar ve bu vasat standardın üstüne çıkan güçlü ve soylu insanı ahlaksız, marjinal ya da tehlikeli olarak suçlayıp dışlar.¹⁷

Nietzsche'ye göre 19 yüzyıl Batı Avrupa'sının ahlaki yapısı tam bir sürü ahlaki karakteri gösterir. Üstelik bu 19. Yüzyılın Avrupa kültürünün çok daha eski dönemlerinden miras aldığı bir karakterdir. Batı Avrupa'nın din temelli ahlak geleneğinin tüm erdemleri güçsüzün güçlüden intikam alması amacı üzerine temellenir. Nietzsche'ye göre Sokrates'ten bu yana tüm ahlak kuramları temelde sürü ahlakının farklı versiyonlarından ibarettir.¹⁸

Efendi ahlakı ise sürü ahlakının tersine, yaşama evet diyebilenlerin ahlakıdır. Efendi ahlakı güç istencinin özelliklerini taşır; doğaldır, plansızdır, doğrudandır. Çünkü efendi ahlakına sahip olan insanın plan yapmaya ihtiyacı yoktur. O kendi başına var olabilen, var olmak için başka birine ihtiyaç duymayan güçlü varlıktır. Bu nedenle efendi ahlakının insanın topluma ve toplumsallaşmaya da ihtiyacı yoktur. Sürüye dahil olmaya itibar etmediği için sürü insanı tarafından sürekli kötülenir.

Efendi ahlakının insanı, eylemlerini kendi özsel doğasında bulunan güçten türettiği için kendine güvenir. Bu nedenle de kendine karşı dürüst ve yapmacıksızdır.¹⁹ Onu yöneten tek ilke güç istenci olduğu için, yani doğal olarak gücü istediği için, efendi ahlakına sahip insanın doğasında boyun eğdirmek ve hükmetmek vardır. Ancak bu onun ahlaksız ya da kötü bir insan olduğu anlamına gelmez. Efendi ahlakına sahip insanın tahakküm etmek isteyen doğasının kötü olduğuna dair bir yargı ancak sürü ahlakının yaşamdan kopuk standartları ölçüsünde savunulabilir. Oysa efendi ahlakının insanı kendi eylemlerini iyi ve kötü kavramlarının ötesinde değerlendirir. O iyi olduğu için değil, doğal olduğu için, öyle istediği için eyler.

Nietzsche'ye göre Efendi ahlakını belirleyen temel özellik cesarettir. O yeni olanı denemeye büyük bir istek duyanların ahlakıdır. Efendi, sürünün içinde güvende olmayı korkaklık olarak görüp aşağılayan kimse değildir. O sürekli tehlikede olmanın, savaşmanın, yeni deneyimlere doğru atılım göstermenin kendisini geliştirecek tek şey olduğunu bilir. Bu nedenle kendi yaşam atılımını engelleyen tüm ahlak kuramlarına, tüm dışsal değer sistemlerine karşı tam bir kayıtsızlık içinde yaşar. Bu, aynı zamanda onun özgür bir insan olmasına gelir.

Aslına bakılırsa efendinin tüm değerlerden bağımsız bir yaşamı tercih etmesi, bir çeşit nihilizmi benimsediği anlamına gelmektedir. Ancak buradaki nihilizm, hiçliği olumlama olarak değil, bireyin kendini yaratma sürecinde dışsal olarak dayatılan tüm değerlerin değersizliğini fark ettiği bir aşama olarak ele alınmalıdır. Başka bir deyişle efendi ahlakına sahip insan kendisine zorla dayatılan değerlerle savaşarak onları yıkar ve kendi değerlerini bu yıkıntıların oluşturduğu hiçlikten türetir.

Şüphesiz Nietzsche efendi ve sürü ahlakını tanımlarken efendi ahlakının tarafında pozisyon almaktadır. Ancak daha önce ifade edildiği gibi çağın hâkim kültürü, Nietzsche'nin istediğinin aksine, tam bir sürü ahlaki karakteri göstermektedir. Üstelik sürü ahlakının bu tahakkümünü o kadar yoğun ve sağlam bir biçimde tesis etmiştir ki efendi ahlakına dair bir bilincin ortaya çıkmasına imkân verecek tüm unsurlar silinmiş ve ortadan kaybolmuştur. Dolayısıyla Nietzsche, bu olumsuz tabloda efendi ahlakının yeniden güçlü bir biçimde ortaya

¹⁷ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 112.

¹⁸ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 148.

¹⁹ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü*, 63.

çıkıp kültürel açıdan belirleyici bir güç kazanmasının çok zor olduğunu düşünür. Mevcut toplumsal koşullarda birey sürü ahlakının dayattığı değerlerin ne kadar boş, yapay ve anlamsız olduğunu fark etse bile, onlardan tamamen kurtulup kendi özsel yapısından hareketle gerçek değerlerini oluşturabilecek gücü bulamayacaktır. Çünkü kendisi de artık bir sürü insanı olarak yaşamaktadır. Özetle Nietzsche'ye göre yaşanan çağda sürü ahlakının hakimiyeti öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, insan zaten bu köhnemiş ahlakın içine doğmakta ve onun dayattığı değerler dışında bir alternatifin varlığını fark edecek bir çıkış noktası bulamamaktadır.

Bu noktada Nietzsche'ye göre yapılması gereken şey, bir tadilattan ziyade yepyeni bir başlangıçtır. Gelin-en noktada çağın insanının önünde kaçınılması imkânsız bir görev durmaktadır. 19. Yüzyılın insanı, efendi ahlakının da ötesine çıkacak, sürü ahlakına ait her şeyi önce tümüyle yıkacak daha sonra da en baştan kendi doğasına uygun bir biçimde tekrar inşa edecektir. Bu efendi ahlakının ötesinde bir varoluş seviyesine çıkmayı gerektirmektedir. İşte efendi ahlakının da ötesindeki bu varoluş seviyesi Nietzsche tarafından üst insan olarak tanımlanır.

Nietzsche'nin üst insan kavramını doğru anlamak için onun "*Böyle Buyurdu Zerdüşt*" adlı eserinde geliştirdiği bir metaforu izlemek en uygun yöntem olacaktır. Burada Nietzsche insanın içine doğduğu ahlaki çöküntüden kurtulmak ve kendi değerlerini yaratmak için gerçekleştirmesi gereken varoluşsal atılımı üç aşamalı bir süreç olarak tasvir eder. Ve bu üç aşamayı üç ayrı sembolle ifade eder. İlk aşama deve, ikinci aşama aslan, üçüncü aşama da bebek figürü ise sembolize edilir. Nietzsche bu üç aşamalı yolculuğu ruhun üç dönüşümü olarak adlandırır.²⁰

Deve aşaması çağın insanının kendini içinde bulduğu durumu niteler. Daha önce de ifade edildiği gibi insan artık doğduğu andan itibaren kendini sürünün içinde, sürü ahlakının bir üyesi olarak bulmaktadır. Deve aşamasında insan, özünde bulunan bireysel ve biricik yaratıcı gücün farkında olmayan, başkalarının ona yüklediği maddi ve manevi yükleri sorgulamaksızın taşıyan, üstelik bu boyun eğme ve sömürülme durumundan mutlu olan, ya da en azından haz alan varlıktır. Bu nedenle, bu aşamadaki bireyin durumu dayanıklı, söz dinleyen, ağır başlı deve figürü ile resmedilir. Bu aşamada sürü insanı olarak birey ona yüklenen ahlaki ve dini ödev ve yükümlülükleri hiç sorgulamadan yerine getirmeye çalışır. Bu çalışmasının verdiği yorgunluğu kutsal kabul eder ve bu yorgunluktan gurur duyar.

Nietzsche'ye göre sürü insanının bir devenin yaşamına benzetilen yaşamı kolaydır ama doğal değildir. Dolayısıyla sürünün içinden bazıları, bu doğal olmayan durumdan içten içe bir rahatsızlık hissederek. Bu rahatsızlık zamanla taşıdıkları yüklerin anlamı, değeri ve nedenine ilişkin bir sorgulamaya dönüşür. Bu sorgulama ile birlikte taşıdıkları yüklerin kendi yükleri olmadığını fark edip onlardan kurtulmak isterler. Bu istenç aslında güç istencinin ilk ve belki de henüz belirsiz olan uyanışıdır. İşte bu istenç, sürü insanından özgür insana giden yolu açan bir tavrı doğurur. Burada birey artık kendisine dayatılan tüm yüklerle savaşmaya başlar. Bu nedenle bu aşama Nietzsche tarafından aslan ile sembolize edilir.²¹ Birinci aşamanın buyruğu "*yapmalısın!*" iken, ikinci aşamanın buyruğu "*istiyorum!*" olarak ortaya çıkar. Burada birey kendi olmak için savaşmaya başlar. Bu savaş açıkça içinde yaşadığı topluma karşı başlatılan bir savaştır. Zira kurtulmak istediği yükleri kendisine yükleyen içinde yaşadığı toplum, yani sürünün kendisidir. Dolayısıyla bu aşamada insan doğal olarak toplumdan kopar ve toplumsallaşmaktan uzaklaşır. Toplumsal değerlerin aslında ne kadar boş ve

²⁰ Friedrich Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 49.

²¹ Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, 50.

anlamsız olduğunu fark eden birey için bu aşamanın zorunlu sonucu nihilizmdir. İşte bu noktada Nietzsche iki farklı nihilizm türünü birbirinden ayırır: Pasif nihilizm ve aktif nihilizm. Zira ona dayatılan değerlerle savaşılmaya başlayan birey varoluşsal yolculuğunun bu aşamasında bir yol ayrımının eşiğinde durmaktadır. Ya kendisine dayatılan tüm değerlerin değersizliğini mutlak bir durum olarak algılayacak ve yaşamın özü gereği anlamsız ve boş bir uğraş olduğu fikrine kapılacaktır ya da içine düştüğü bu boşluk durumunu bir fırsat olarak görüp, kendi değerlerini oluşturmak için harekete geçecektir. Nietzsche felsefesi uyarınca birinci durum pasif nihilizm ikinci durum ise aktif nihilizm olarak adlandırılır.

Nietzsche'ye göre pasif nihilizm tam bir atıl olma halidir. Pasif nihilist için hiçbir şeyin anlamı yoktur, dolayısıyla bir seçim yapmak ya da bir atılım gerçekleştirmek de anlamsız ve gereksizdir. Pasif nihilist bakış açısından yaşamın kendinde bir değeri olmadığı için bir eylem ile diğeri arasında özsel bir farktan da bahsedilemez. Nietzsche kendi çağında özellikle entelektüel çevrede kendini yoğun bir biçimde hissettiren ve giderek toplumsal düzleme de yayılan nihilizmin tam olarak pasif nihilizm olduğu teşhisinde bulunur.

Aktif nihilizm ise atılığa değil bir eylem isteğine yol açar. Birey tüm değerlerin değersizleştiği bu ruhsal durumdan ancak kendi değerlerini, özsel yapısında bulunan güç yoluyla yaratabileceğini fark eder. Böylece evreni anlamsız ve boş bir yer olarak değil müthiş bir zenginlik, canlılık ve farklılıklar sahnesi olarak deneyimler. İnsanı son varoluşsal sıçramaya hazır hale getiren ruh hali işte bu aktif nihilist tavırla karakterize edilir.

Nietzsche'ye göre son aşamada birey artık kendisi olmak için ya da kendini yaratmak için gerekli varoluşsal yapıya kavuşmuştur. Başka bir deyişle son aşamada birey, kendini aşmış yeniden doğmuştur. Bu nedenle de Nietzsche tarafından bebek figürü ile sembolize edilir. Aslan "hayır" dediği için savaşmakta, deve ise kendisine dayatılan yüklerle "pek iyi" diyerek katlanmaktadır. Oysa bebek Nietzsche'ye göre yeni ve tamamen kendisine ait bir yaşama "evet" diyen varlıktır. Bebek aşaması kısaca üst insana geçiş için hazırlığın son noktasıdır. Bu, aynı zamanda bebek aşamasının üst insanı sembolize etmediği anlamına da gelir. Nietzsche'ye göre burada birey henüz üst insanın yaşamsal seviyesine geçmiş değildir, yani kendi değerlerini bütünüyle oluşturmuş değildir ama bu oluşuma hazır hale gelmiştir. Bu noktadan sonra kendini nasıl belirleyeceği, önünde açılan sonsuz potansiyelden hangi imkanları gerçeğe çevirip üst insana nasıl ulaşacağı kişisel olarak bireyin karar vermesi gereken bir süreçtir. Bu nedenle Nietzsche'de üst insanın tam olarak hangi karakterlerle belirlendiğine ilişkin bir rehber ya da yol gösterici bulmak imkansızdır.

Buraya kadar genel hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız ahlak anlayışı ile Nietzsche kuşkusuz, çağının insanına yaşamın değerine ilişkin bir sorgulama yapmanın gerekliliği hatta zorunluluğu konusunda bir uyarı yapmaktadır. İşte makalemizin ikinci bölümünde ele alacağımız Dostoyevski'nin Raskolnikov karakteri sanki aynı çağ içinde Nietzsche'nin bu uyarısına doğrudan bir cevap vermektedir. Raskolnikov'un "Suç ve Ceza" da kendi yaşamına yönelik yaptığı soruşturma modern topluma ilişkin detaylı bir eleştiriye dönüşür. Bu nedenle Raskolnikov karakterinin Nietzsche'nin ahlak felsefesi açısından incelenmesi özellikle Nietzsche felsefesine ilişkin yeni bir perspektif kazanmamızı sağlaması açısından oldukça kullanışlıdır.

2. Raskolnikov'un İnkilemi: Raskolnikov Karakterinin Nietzsche Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi

"Suç ve Ceza" eserinin bütününe bakıldığında Raskolnikov karakterinin, Nietzsche'nin sürü ahlakı ve efendi ahlakı olarak nitelendirdiği etik yapılar arasında gidip geldiği ifade edilebilir. Ancak özellikle romanın

başında yazar bize Raskolnikov karakterini tanıtırken tam bir nihilist portresi ortaya koymaktadır: Raskolnikov yoksudur, evinin kirasını ödeyememektedir ve ev sahibi ile karşılaşmaktan kaçınmaktadır. Ancak bu kaçınmanın nedeni borcunu ödeyememenin verdiği ahlaki ya da toplumsal mahcubiyet değil, gündelik işlerin ve toplumsal yükümlülüklerin sıradanlığına ve monotonluğuna duyduğu tepki ve bu yapının anlamsızlığının onda yarattığı bunaltıya katlanamamasıdır.²² Eserin başında çizilen portre uyarınca, Raskolnikov için sıradan yaşamın ona dayattığı değerlerin tümü anlamsızdır. O, sürü insanı olmayı bir ölçüde reddetmektedir. Bununla birlikte sürü insanı olmamayı tercih ederken, sürüden ayrılmak yerine, sürüyü yok saymayı, kaçmayı ve onunla yüzleşmemeyi tercih etmektedir. Yani değerlerin değersizliğinin farkında olsa bile dolaysız ve doğal bir eylemi başlatacak gücü henüz kendinde bulamamakta, bu yüzden de bir kendisini özgürleştirecek güçlü bir atılım gerçekleştirememektedir. Görüldüğü üzere eserin başlarında Dostoyevski'nin Raskolnikov portresi tam olarak bir pasif nihilist karakter arz eder.

Ancak eserin ilerleyen bölümlerinde bu durumun Raskolnikov'u rahatsız ettiğini ve yaşamın boşluğu ve anlamsızlığı karşısında bir şeyler yapmak istediğini görürüz. Aslında bu bağlamda, Raskolnikov'un, gücünün yettiği ölçüde sürü ahlakı ile savaşmaya çalıştığı da ifade edilebilir. Raskolnikov, her şeyin insanın elinde olduğunu ifade eder ama yine de bu özgürlüğü kullanmaya cesaret edemez.²³ Bu bağlamda pasif nihilizmden aktif nihilizme, yaşamın kontrolünü ellerine almasına yol açacak bir eylemle yani güçlü bir varoluşsal atılımla geçilebileceğinin farkındadır. Ancak bu eylemi gerçekleştirecek güce sahip olup olmadığından emin değildir. O halde Raskolnikov'un eserin başında tanımlanan kaygısı pasif nihilizm ile aktif nihilizm arasındaki gittigellerin tezahürü olarak yorumlanabilir.

Bilindiği gibi Raskolnikov'u pasif nihilizmden aktif nihilizme geçirecek büyük proje, daha önceden tanıdığı yaşlı bir tefeci kadını öldürme girişimi olarak karşımıza çıkar. Raskolnikov'u bu eylemi gerçekleştirme kararı sırasında ikilemde bırakan unsur eylemin hukuken suç, ahlaken kötü ya da dinen günah olup olmaması değildir. Raskolnikov kendisinin bu eylemi yapabilecek kudrete sahip olup olmadığından emin değildir. Burada güçten kasıt elbette sadece fiziki yeterlilik değildir. Raskolnikov kendisinin bu büyük eylemi gerçekleştirebilecek biri olup olmadığına kaygısını yaşamaktadır. Dolayısıyla bu eylemi gerçekleştirip gerçekleştirmemesi onun kim olduğunu belirleyen varoluşsal bir önem kazanır. Burada alacağı karara göre ya başka biri olarak yeniden doğacak ya da sıradan yaşamına, başka bir deyişle sürünün arasına geri dönecektir.

Raskolnikov eyleminin ona getireceği sonuçtan çok, tasarısının büyüklüğünden endişe duymaktadır. Bu nedenle eylemini önceden prova etmek için bir bahane ile tefeci kadının evine gittiğinde, sayesinde yeniden doğacak olduğu büyük atılımın ağırlığını, bütün yoğunluğu ve gerçekliği ile hissederek ve bu histen oldukça korkar. Nietzsche'ci bağlamda değerlendirildiğinde, korktuğu aslında kendi potansiyelidir. Raskolnikov'un yaşadığı korkunun onda tekrar sürüye, kalabalıkların içine dönme arzusu uyandırması da bu bakımdan şaşırtıcı değildir. Bu noktada Raskolnikov'un bu korkuyla birlikte yeniden sürüye dönme isteği, kalabalıktan biri olduğunu hissederek, kendinde bulunan olağanüstü potansiyeli göz ardı etme çabası olarak değerlendirilebilir:

²² Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, çev. Mazlum Beyhan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2007), 1.

²³ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 2.

“Raskolnikov kalabalıklara alışık değildi ve daha önce de söylediğimiz gibi, özellikle de şu son zamanlarda her tür topluluktan kaçır olmuştur. Ama şu anda birdenbire bir şey onu insanlara doğru itmeye başlamıştı. İçinde yeni bir şeyler geliyor, insanlara karşı susuzluk duyuyordu.”²⁴

Nietzsche felsefesi uyarınca düşündüğümüzde Raskolnikov'u insanların içine karışmaya iten güdü, tasarladığı eylemin geri dönüşü imkânsız bir varoluşsal sıçramaya neden olacağına farkına varmasıdır. İçine düştüğü Nihilizm artık sadece bir his olarak sezmemekte, bütünüyle kavramaktadır. Böylece söz konusu nihilizmin beraberinde getirdiği tehlikenin de farkına varan Raskolnikov bu yüzden sürünün içine kaçmayı tercih etmiştir. Raskolnikov'un sürüye geri dönmek için tercih ettiği yer de Nietzsche'ci bir okuma açısından oldukça ilgi çekicidir. Zira Raskolnikov'un adeta sığınırçasına içine girdiği meyhane tam olarak Nietzsche'nin sürü insanlarının özelliklerine ait karakterle doludur.²⁵ Yine de Raskolnikov burada kalmak ister, zira burası güvenilir ve tanıdaktır. Sonuç olarak, sürü insanın temel özelliği olan herkes gibi olma ve yenilikten korkma Raskolnikov'u burada belirleyen temel karakterler olarak ortaya çıkar.

Raskolnikov'un meyhanede karşılaştığı Marmeladov karakteri de sürü insanının tipik özelliklerini göstermesi bakımından ilgiye değer bir yapıdadır. Raskolnikov'a “*her insanın çalabileceği hiç değilse bir kapı olmalıdır. İnsanın ne yapıp edip başvuracak bir yerinin bulunması gereken zamanlar oluyor.*”²⁶ derken bir arada yaşama, var olmak için başkasına ihtiyaç duyma gibi güçsüz insana özgü özellikleri yansıtır. Marmeladov karakteri Raskolnikov'a kimsenin kendisine acımadığından yakınırken de tipik sürü insanı gibi davranır. Zira Nietzsche'ye göre sürü insanının en büyük silahı kendine acınmasını sağlamasıdır. Bu sayede güçlü olanın ona tahakkümünün önüne geçmiş olur. Çünkü güçlü insan boyun eğdirdiği güçsüze acırsa kendi doğal ve yapmacıksız eyleminden dolayı vicdan azabı duyacak ve kendini suçlayacaktır. Bu, sürü insanın efendi ahlakı karşısında kazandığı bir zafer olarak değerlendirilebilir. Zaten Marmeladov da kendisine acımayanları gaddarlıkla suçlamaktadır.

Raskolnikov'un kendini sürüden kurtaracak eylemi gerçekleştirmeden önce yaşadığı başka bazı durumlar da onun sürü ahlakı ile efendi ahlakı arasında gidip geldiğine ilişkin önemli göstergeler olarak değerlendirilebilir. Bunlardan biri annesinden gelen mektubu okurken hissettikleridir. Annesi mektupta Raskolnikov'a yaşadıkları ekonomik sıkıntıdan kurtulmak ve özellikle Raskolnikov'un eğitiminin devam edebilmesi için, kız kardeşinin zengin biriyle evlenmeye karar verdiğini bildirir. Raskolnikov annesi ve kız kardeşinin yapmayı planladığı şeyden tam anlamıyla bir tiksinti duyar. Raskolnikov'un bu denli rahatsız olduğu şey, annesi ve kız kardeşinin yaptıklarının birçok açıdan sürü ahlakının özelliklerini yansıtmasıdır. Her şeyden önce kardeşi Raskolnikov ve ailesi için kendini feda etmektedir. Raskolnikov bu tavrın genel olarak tüm insanların içi boş bir erdeme anlamsızca bağlanmasından kaynaklandığını ifade eder.²⁷ Daha önce ifade edildiği gibi Nietzsche'ye göre de özgecilik erdemi içi boş ve bayağı bir değerden ibarettir. Bu noktada Raskolnikov bir kez daha sürü ahlakını yermekte, ondan iğrenmekte ve kendisi ile sürü ahlakı arasına mesafe koymaktadır. Ancak mektuba verdiği başka bir tepki bu sefer onun sürü ahlakı karakterine özgü bir tavır gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Raskolnikov mektupta yazılanları kendi cinayetini rasyonalize etmek için bir gerekçe olarak kullanır. Cinayeti işlerse ailesini de maddi açıdan rahat ettirebileceğini düşünerek, cinayet için ihtiyacı olan gücü kendinde bulabilmeyi umar. Bu tavır açıkça efendi ahlakı ile çelişmektedir. Zira daha önce de ifade

²⁴ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 11.

²⁵ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 11.

²⁶ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 11.

²⁷ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 53.

edildiği gibi efendi ahlakının insanının eylemleri doğal ve doğrudandır. Efendi, kendi eylemlerine Raskolnikov yaptığı gibi bir rasyonel gerekçeler aramaz. Aynı olaya verdiği bu iki farklı tepki Raskolnikov'un sürü ahlakı ile efendi ahlakı arasında salınan ruh halinin en güzel örneklerinden biridir.

Raskolnikov'un sürü ahlakı ile efendi ahlakı arasında yaşadığı tereddüt sadece bilişsel düzeyde gerçekleşen bir salınım değildir. O bunu tüm benliğinde derin bir kriz olarak hissetmektedir. Bu nedenle yaşanan salınımın yarattığı kriz, bilinç altı düzlemde de kendini gösterir: Raskolnikov bir gündüz düşünde, bir grup insanın zayıf ve çelimsiz bir ata işkence yaptığını görür. Atın sahibi, bu zayıf hayvanın hiçbir işe yaramadığını, kendisine yük olduğunu dolayısıyla öldürülmesinin herkes için daha iyi olacağını söyler. Bu yüzden de hayvanı çeşitli işkencelerle ve kendisine katılan büyük bir kalabalığın desteği eşliğinde öldürür. Bu düşteki imgelerin anlamı Nietzsche felsefesi açısından yorumlanmaya oldukça elverişlidir. Öncelikle sahibinin ata bakışı Raskolnikov'un muhtemel kurbanına bakışı ile neredeyse tıpatıp aynıdır. Raskolnikov da tefeci kadını topluma bir faydası olmayan, zayıf ve güçsüz bir varlık olarak görür. Bu gibi kişilerin topluma yük olmasındansa ölmesini yeğ tutar. Bu bakımdan düşte atın sahibinin etrafında toplanan ve ona katılan kalabalık da sanki toplumu imlemektedir. Raskolnikov'un tefeci kadını daha sonra, şimdi rüyasında atın öldürüldüğü gibi baltayla öldürmesi de bu yorumlamanın doğruluğuna ilişkin bir başka gerekçe sunmaktadır. Raskolnikov'un düşünde bizim okumamız açısından belki de en önemli imge, aslında kalabalıktan yükselen bir seste karşılığını bulur. Bu ses atın sahibinin eylemini protesto eder: "*Sen Hıristiyan değil misin be mendebur!*"²⁸ Bu açıkça toplumun, yani sürünün sesidir. Bu ses elbette kendini Hıristiyanlık tonunda belli eder. Zira sürünün temel özelliği ve en güçlü olduğu yan dini kudretidir. Yükselen sesin kınaması burada öldürülenin sadece işe yaramaz bir varlık değil, kutsal bir yasa olduğunu hatırlatır gibidir. Bu oldukça caydırıcı bir tehdit olarak algılanabilir.

Raskolnikov da bu yüzden gördüğü düşten uyanır uyanmaz tefeciyi öldürmekten vazgeçer. Gördüğü düş sayesinde planladığı eylemi gerçekleştirebilecek bir insan olmadığını dehşetle fark etmiş gibidir. Böylece artık kendini daha rahat hisseder. Bu rahatlık sürü insanının tanıdık olanın, kendisi gibi olanın yanında hissettiği rahatlık olsa gerektir. Bu noktada Raskolnikov'un içine düştüğü dehşetten kurtulması için Tanrı'dan yardım dilemesi de bizim okumamızı gerekçelendiren bir unsur olarak değerlendirilebilir.²⁹ Raskolnikov'un eylemden vazgeçişinin sürü insanının psikolojisini yansıttığı onun rüyanın etkisinden kurtulur kurtulmaz tasarısının büyüüne tekrar kapılmasından da anlaşılabilir.

Eserin buraya kadarki bölümünde Raskolnikov ne tam bir sürü insanı ne de bütünüyle bir efendi ahlakı insanı olarak karşımıza çıkar. Sanki ikisinin arasında gidip gelmekte, bir sınırdan ya da eşikte durmaktadır. Sürü ahlakına özgü değerleri küçümsemekte, onlara baş kaldırmakta ve onların esaretinden kurtulmayı ummaktadır ama diğer yandan kendisini bu tahakkümden kurtaracak atılımı yapıp yapamayacağını da kestirememektedir. İşte tam da bu nedenle söz konusu eylem Raskolnikov için sıradan bir suç ya da günahtan ziyade varoluşsal bir atılım olarak anlaşılmalıdır.

Bilindiği gibi bu gitgellerin içinde Raskolnikov tefeci kadını öldürür. Ancak bu, onda bir rahatlıktan ziyade çok daha büyük sıkıntılar doğurur. Zira eyleminin onu sürü insanının vasat standardının ötesine taşıması

²⁸ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 69.

²⁹ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 74.

için Raskolnikov'un bu eylemin getirdiği sonuçlarla yüzleşmesi ve bu yüzleşmeden güçlü bir biçimde çıkması gerekmektedir. Bizim okumamız açısından eserin geri kalanı bütünüyle bu yüzleşmeyi yansıtmaktadır.

Raskolnikov, cinayeti işledikten sonra önce uzun bir bilinçsizlik hali içinde kalır. Kendine geldiğinde ise kendini başka bir dünyada duyumsadığını fark eder. Artık aynı kişi olmadığını farkına varır. Bu ruh hali içinde cinayet öncesi içten içe yaşadığı ikilem iyice açığa çıkmıştır. Sürü insanı Raskolnikov ile efendi Raskolnikov arasındaki savaş görünür hale gelir. Bir yandan eyleminin olası sonuçlarından endişelenir, yakalanmaktan korkar, diğer yandan çevresinde olup bitenler karşısında tam bir kayıtsızlık içindedir. Hatta çaldığı parayı suya atıp ondan kurtulmayı istemektedir. Bunun nedeni yakalanma korkusu değildir. Zira Raskolnikov cinayeti işledikten sonra çaldığı şeylerin ne olduğuna hiç bakmamıştır, bununla hiç ilgilenmiyor gibi görünmektedir.³⁰

Raskolnikov'un sürü ahlakı ile arasında yaşadığı çelişkili durum, davranışlarına yansıkça toplum tarafından da yadırganmaya başlar. Bir yandan sürüden tiksintmekte ve ona karşı tamamen kayıtsız kalmakta diğer yandan sürüye ihtiyacı olduğunu hissetmektedir. Örneğin, nedenini tam bilmeden bir arkadaşının evine gider ancak daha kapıdan içeri dahi girmeden orada bulunmaktan bir tiksinti duyarak evi terk eder.³¹

Raskolnikov'un yaşadığı bu derin kriz Nietzsche felsefesi açısından şöyle yorumlanabilir: O artık sürüden biri değildir çünkü sürü ahlakını ve dolayısıyla dini emirleri çiğnemiştir. Artık başka biri olmuştur. Bu yüzden de kendini toplum karşısında belli bir uzaklık duygusu içinde hisseder. Ancak sürü dışında nasıl yaşanacağını da bilmediği için tam bir yabancılaşma ve kimsesizlik duygusu içinde kalmıştır. Bu Nietzsche felsefesinde karşımıza çıkmayan bir ara durum gibidir. Raskolnikov ne sürü ahlakına ne efendi ahlakına bağlıdır. Tam bir boşluk içindedir.

Raskolnikov iki karakter arasında gidip geldikçe toplumun ona yaklaşımındaki denge de bozulur. Efendi ahlakına bağlı karakter ortaya çıktığında toplum tarafından deli, hastalıklı ve tehlikeli olarak değerlendirilir ve yaptıklarına bir anlam verilemez. Sürü insanı karakteri ortaya çıkınca ise kendisine acınır ve tuhaf bit duygudaşlıkla yaklaşılır. Raskolnikov bu acımayla karışık duygudaşlığa her muhatap olduğunda, bu durumdan ve kendisinden nefret eder. Bu nefret ve tiksinti duyma, bir kez daha efendi ahlakına bağlı karakteri ortaya çıkarır.

Aslına bakılırsa Raskolnikov'un cinayeti işledikten sonra toplumla yaşadığı bu uyumsuzluk, sürü ahlakının efendi ahlakı karşısında duyduğu alerjinin bir sonucu olarak da yorumlanabilir. Raskolnikov tefeci kadın ve kardeşini öldürmüş ve böylece sürü ahlakına başkaldırmış, geçilmemesi gereken bir sınırı geçmiştir. Ancak tam olarak kendini sürüden de kurtaramamıştır. İşte bu nedenle sürünün kendi eylemine gösterdiği tepkilere maruz kalmak zorundadır. Bu tepkileri gösterirken sürü ahlakının en büyük araçları yardım teklifi, acıma ve merhamettir. Çoğu kez Raskolnikov'u deli ya da tuhaf bularak onun kendisinden utanmasını sağlamaya çalışırlar. Raskolnikov işte bu durumdan tiksintmektedir. Dolayısıyla içinde bulunduğu durum bir bakıma onun sürü ile savaşı olarak tanımlanabilir. Bu savaşta ya sürünün tepkilerine boyun eğip tekrardan onlardan biri olacak ya da tüm bu bayağılıklarla ilişkisini kesip yalnız ama özgür biri olacaktır.

³⁰ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 201.

³¹ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 134-137.

Eserde olaylar geliştikçe Raskolnikov'un efendi ahlakına ait karakteri daha fazla ön plana çıkar. Bu da onun toplum karşısında yaşadığı uyumsuzluğun keskinleşmesine neden olur. Artık sürü insanı gibi davrandığında, kendisine bile yabancılaşır. Sürü ile ilişkisinde daha önceden ezberlediği bir takım davranış biçimlerini bilinçsizce uyguladığını fark eder. Adeta bir oyun oynamaktadır. Yaşadığı ikilem iyice görünür olmuş ve artık en yakınları tarafından net bir biçimde fark edilmeye başlamıştır. Arkadaşının onun hakkında yaptığı şu tespitler bunun en güzel örneğidir:

"Gönlü yücedir, iyi yüreklidir, düşüncelerini dile getirmeyi sevmez, yüreğindeki açığa vurmaktansa şiddete başvurmayı yeğler. Ama bazen hiç de kuruntulu değildir, sadece soğuk ve acımasız denebilecek derecede duygusuzdur. Doğrusunu isterseniz, birbirine ters iki ayrı karakter yer değiştirir gibidir onda."³²

Burada bahsedilen birbirine ters iki karakter sürü ahlakı ile efendi ahlakına ait karakterler olarak yorumlanabilir.

Romanın ilerleyen sayfalarında bir vesile ile Raskolnikov'un önceden yayınladığı, ancak daha sonra kendisinin de unuttuğu bir makalenin varlığı ortaya çıkar. Makalede Raskolnikov'un insanın doğasına ilişkin görüşleri ile Nietzsche'nin güç istenci kavramını ele alma tarzı arasındaki paralellikler dikkat çekicidir.³³ Raskolnikov makalede doğaları gereği güçlü olan, bu nedenle de her türlü suç ve cinayeti işlemeye hakkı olan bir ayrıcalıklı bir gruptan bahseder ve bu grubun her türlü ahlaki, siyasi ve dini kısıtlamalardan muaf olması gerektiğini ifade eder. Raskolnikov'a göre insanlar olağanüstüler ve sıradanlar olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Sıradan insanlar uysal ve söz dinleyen varlıklardır. Onların yasayı çiğneme hakları yoktur. Oysa olağanüstü insanlar kendi amaçlarını gerçekleştirmek için ne gerekiyorsa onu yaparlar. Zira onlar zaten her zaman doğru eylem ve kararlar alan güçlü insanlardır.³⁴ Buradaki sınıflandırma ve tanımlamalar açıkça Nietzsche'nin sürü insanı ve efendi insan ayırımına ve tanımına benzemektedir.

Buradaki benzerlik o kadar ileri seviyededir ki Raskolnikov neredeyse Nietzsche'nin öncülü gibi konuşmaktadır. O da insanları doğal olarak güçlüler ve doğal olarak güçsüzler olarak ikiye ayırmakta ve doğal olarak güçlülere tam bir özgürlük verip doğal olarak güçsüzleri çeşitli yasalarla sınırlandırmaktadır. Bu noktada sorulması gereken asıl soru Raskolnikov'un hangisi olduğu ya da kendisini hangisi olarak hissettiğidir. Raskolnikov tüm bu çatışmalardan sonra kendisinin sıradan bir olduğunu itiraf eder:

"Hayır, o adamların yapıldıkları malzeme başka... Kendisi için hiçbir yasak olmayan gerçek hükmedici, Toulın'u topa tutar, Paris'de kırımlar düzenletir, Mısır'da ordularını unuttur, Moskova'ya sefer düzenler, yarım milyon insanı harcar, Vilna'da bir kelime oyunuyla yakayı sıyrır, ölünce de heykelleri dikilir... Demek ki onun istediği her şeyi yapmasına izin var. Hayır böyleleri etten kemikten yapılmış olamazlar, tunçtan yapılmış bunlar."³⁵

Raskolnikov olağanüstülerden farklı olarak kendisinin etten kemikten bir insan olduğunu, bu nedenle olağanüstü amaçlara sahip olamayacağını düşünmektedir. Olağanüstü olmak için bir eylem gerçekleştirmiş ama sonuçlarına katlanamamış ve başarısız olmuştur. Onun eylemi böylece sadece sıradan bir cinayet olarak kalmıştır.

"Kocakarı meselesi çok saçma! Evet, belki bir hataydı bu, ama sorun kocakarı sorunu değil! Kocakarı yalnızca bir hastalıktı... Ben onu aşım gelmek istedim. Ben bir insan öldürmedim, bir ilkeyi öldürdüm! Evet bir ilkeyi

³² Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 265.

³³ Lev Şestov, *Dostoyevski ve Nietzsche: Trajedinin Felsefesi*, çev. Kayhan Yükseler (İstanbul: Notos Kitap, 2015), 102-103.

³⁴ Şestov, *Dostoyevski ve Nietzsche*, 322.

³⁵ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 341-342.

öldürdüm, ama üstünden aşip ötesine geçemedim, bu yanda kaldım... Yalnızca adam öldürmeyi becerebildim. Hatta, anlaşılan bunu bile beceremedim..."³⁶

Raskolnikov artık eyleminin değersizliğinin ayırımına varır. İşlediği Cinayet, onu sadece adi bir suçlu yapmıştır. Bu noktada Raskolnikov'un bu farkındalığa nasıl ulaştığına yakından bakmak makalemizi oluşturan teorik yapı açısından önemli bir açılım sağlar. Zira Raskolnikov'u sürüye geri döndüren, yine sürünün kendisidir. Üstelik sürü bunu en büyük silahı ile yani dinin gücü ile gerçekleştirmiştir.

Romanın sonlarına doğru birden anahtar bir karaktere dönen Sonya karakteri "*Suç ve Ceza*" da Hıristiyan inancını temsil etmektedir. Aslına bakılırsa karaktere üstten ve titiz olmayan bir bakışla yaklaştığımızda bu tespit isabetli değilmiş gibi görünebilir. Zira Sonya bir hayat kadınıdır. Ancak yakından incelediğimizde ve Dostoyevski ile içinde yaşadığı çağın genel özelliklerine hesaba kattığımızda Sonya'nın Hıristiyanlığı temsil ettiği açıkça ortaya çıkacaktır. Her şeyden önce Sonya dinine bağlı bir Hıristiyan'dır. Yaşadığı hayat ile karakteri o kadar zıttır ki bu zıtlık Raskolnikov'a çok çekici gelmektedir. Sonya'nın hayat kadını olması, ancak buna rağmen özünün hala temiz kalması sanki dönemin Rusya'sındaki Hıristiyanlığı temsil etmektedir. Sonya gibi Hıristiyanlık da modern dünyada kutsallığını yitirmiş, değeri alçaltılmıştır ancak dikkatli bakan biri ondaki güzelliği, temizliği ve kutsiyeti görecektir.

Roman boyunca kendi kendisiyle savaş içinde olan, huzursuz bir ruh haline sahip olan Raskolnikov bir tek Sonya'nın yanında huzur bulur. Raskolnikov Sonya'nın yanında kendi özüne döndüğünü duyumsar. Sonya'nın Raskolnikov'a sunduğu ve onu rahatlatan şey sanki Tanrı'nın sonsuz merhametidir. Sonya karakteri Raskolnikov'un tüm iç çatışmalarının Hıristiyanlığa iman yoluyla sona ereceğini ima eder.

Sonunda Raskolnikov Sonya'ya cinayeti itiraf eder. Bu itiraf etme hem biçimsel olarak hem de içerik olarak bir günah çıkarma gibidir. Sonya Raskolnikov'a eyleminin bir suç olduğunu ve cezasını çekmesi, dolayısıyla teslim olması gerektiğini söyler. Raskolnikov bunu kabul eder. Ancak hem mahkemede yargılanırken hem de cezasını çektiği sırada ruhu hala tam olarak huzur bulmamıştır. Ta ki Sonya'nın ona verdiği İncil'i eline alana dek. Raskolnikov'un iyileşmesi tam bir yeniden doğuş olarak sunulur:

"Nasıl olduğunu kendi de anlamadan Raskolnikov birden kendisini Sonya'nın ayakları dibinde buldu; ağlıyor, kızın dizlerine sarılıyordu. Sonya önce çok korktu, yüzü bembeyaz, yerinden fırladı ve titreyerek ona baktı. Ama bir anda her şeyi anladı ve gözleri sonsuz bir mutlulukla parladı. Onun da kendisini sevdiğini, hem de sonsuz bir aşkla sevdiğini anlamıştı; hiç kuşkusu yoktu bundan... Demek o mutlu an gelmişti..."³⁷

Raskolnikov'un macerası bir biçimde sürüye geri dönmekle noktalanır. Bu dönüş de Hıristiyan imanını yoluyla gerçekleşir. Nietzsche'ci bakış açısıyla bu son bir başarısızlıktır. Raskolnikov kendi olmak yolunda gereken güç istencini ve atılımı gösterememiş ve herkes gibi olmayı seçmiştir. Dostoyevski'ye göre ise Raskolnikov işte şimdi gerçek özünü bulmuş ve huzura ermiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bilindiği gibi Nietzsche bir filozof, Dostoyevski ise felsefi ağırlığı çok güçlü bir edebiyatçı olsa da filozof değildir. Dolayısıyla eserlerinde aynı varoluşsal kaygıyı farklı şekillerde ifade etmişleri gayet normaldir.

³⁶ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 342.

³⁷ Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, 685.

Nietzsche eserlerinde bu varoluşsal süreçlerin teorik bir tasvirini dile getirirken Dostoyevski aynı süreçlerin ruhsal sıkıntısını okuruna doğrudan hissettirmek kaygısı taşımaktadır. Bu bakımdan Nietzsche felsefesinde teorik olarak ele alınan sürü insanından özgür insana doğru gidişin yarattığı ruh halinin “Suç ve Ceza” da Dostoyevski tarafından bütün yoğunluğu ve krizleri ile gözler önüne serildiğini ifade etmek yanlış olmasa gerektir.

Raskolnikov'un hikayesinin başından sonuna kadar izlenmesi sürü insanından özgür insana geçişte ne gibi engellerle karşılaşabileceğini gözler önüne sermektedir. Raskolnikov tefeci kadını öldürdüğünde toplumsal ve hukuksal olana karşı çıkmıştır. Bunun neticesinde sürü insanına ait toplumsal gelenekler ve hukuki otorite karşısına çıkmış ve bu engel mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ne var ki Raskolnikov bu mücadeleden başarı ile çıkmıştır. Zira tefeci kadını öldürmek onda ne hukuki ne de ahlaki bir vicdan azabı yaratmıştır.

Raskolnikov'un karşılaştığı ikinci engel, ya da sürü insanının onu engellemek için kullandığı ikinci yaptırım toplumsal dışlamadır. Kendini her güçlü hissettiğinde ve eylemlerini özgürce yani efendi ahlakı uyarınca gerçekleştirmeye her kalkıştığında toplum tarafından delilikle, tuhaflıkla ya da ahlak dışı olmakla suçlanmıştır. Gücü istemenin normal bir şey olmadığına dair imalar içeren normalleştirmelerle karşılaşmıştır. Ancak Raskolnikov toplumsal dışlama karşısındaki savaştan da başarıyla çıkmış gibi görünmektedir. Zira eserde Raskolnikov'un toplumdan uzaklaşması onun şikâyet ettiği değil istediği bir şey olarak sunulmaktadır.

Raskolnikov'un sürü ile mücadelesinde karşılaştığı üçüncü engel ise kan bağı olarak karşısına çıkar. Raskolnikov'un annesi ve kız kardeşi sürekli olarak kendi varlıklarını Raskolnikov üzerine bir yük olarak dayatmaktadırlar. Ancak Raskolnikov kan bağıının getirdiği sorumluluğun da üstesinden gelir. Kendindeki gücü duyumsadığı anlarda akrabalarının yanında olmasına, akrabalarının ona acımasına, iyilik göstermesine katlanamaz ve buna tepki gösterir.

Raskolnikov tüm bu engelleri aşsa da sonunda karşısına sürü ahlakının en güçlü silahı olan dinsel figür çıktığında serüveni başarısızlıkla sonuçlanır. Dini figürün diğer engellerden farkı ceza ya da yaptırımla değil bağışlayıcı olma ve merhamet etme yoluyla tahakküm uygulamasıdır. Bu kandırmaca karşısında Raskolnikov gerçekten ne için acı çektiğini unuttur. Acısının nedeninin sürünün tahakkümü değil de sürüden- buradaki örnek açısından Tanrı'dan - uzaklaşmak olduğunu düşünmeye başlar. Bu illüzyonun nedeni Sonya'nın akıl yürütmesinin basitliğidir. Sonya özetle şunu iddia etmektedir. Eğer Raskolnikov Tanrı'ya iman etseydi kendi yaşamının, bir başkasının ölümünü isteyecek kadar değerli olmadığını bilirdi. Bu durumda böyle bir eylem artık Raskolnikov için bir mesele olmaktan da çıkmış olacaktı.

Bütün bunların ışığında şu soruya cevap vermek gerekir: Raskolnikov Nietzsche'nin betimlediği varoluşsal aşamalardan hangisine girmektedir? Onun sıradan bir sürü insanı olmadığı açıktır. Ancak efendi ahlakına sahip bir özgür insan ya da üst insan olmadığı daha da açıktır. Raskolnikov bazen sürü insanı gibi davranmakta ve hissetmekte bazen de özgür bir efendi ahlakı uyarınca hareket etmektedir. Üstelik bu iki karakter aynı kişinin içinde düzensiz bir biçimde gidip gelmekte, yer değiştirmektedir. Bu değişim o kadar sık ve düzensiz olur ki hangisinin gerçek Raskolnikov olduğunu belirlemek imkansızdır.

Ancak bu durumun Nietzsche felsefesi açısından bir karşılığı var mıdır? Başka bir deyişle hem özel olarak Nietzsche felsefesinde hem de genel olarak insan yaşamında aynı anda hem sürü ahlakı hem de efendi ahlakına ait olunabilir mi? Görünüşe göre Raskolnikov karakteri Nietzsche felsefesinin teorik varoluşsal aşamalarının arasına sıkışmıştır. Bir ara tür olarak kendini göstermektedir. Ancak Nietzsche felsefesinde böylesi bir ara tip ya da pozisyona yer yoktur. Zira efendi ahlakının birinci koşulu sürü insanı ile istikrarlı bir uzaklık içinde olması ve kendi eylemlerini bu uzaklıktan türetmesidir. Bu durumda Nietzsche felsefesi uyarınca tek ihtimal Raskolnikov'un başından beri sürü insanı olması gibi görünmektedir. Ancak bu olasılık da başka problemleri doğuracaktır. Zira sürü insanından da efendi ahlakına özgü bir atılım beklenemez. Üstelik Raskolnikov sürekli sürü insanına özgü ahlaki yapıdan şikâyet etmektedir. Bu rahatsızlığı hissetmesi için kendini bir nebze de olsa sürü insanına karşı belli bir mesafede konumlandırılmalıdır. Başka bir deyişle sürü insanı içinde bulunduğu sürünün sürü olduğunu bilmez, sürünün karakterini bile bile hala orada kalmaz. Zira bu farkındalık için onun sürü ile arasına mesafe koymuş olması gerekir.

Bu bakış açısı altında Raskolnikov'un arada kalmış karakteri Nietzsche felsefesi açısından bir meydan okumaya dönüşür. Burada temel problem kanımızca Nietzsche'nin varoluşsal aşamaları arasındaki geçişlilik üzerine pek bir şey söylememesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin sürüden kopan insanın bu kopuş sürecine hangi vesileyle gireceği yani bu sürecin nasıl başlayacağı karanlıkta kalmaktadır.

Nietzsche bu aşamaları birbirinden tamamen ayrı, hatta izole edilmiş bir biçimde ele alır. Ancak insan yaşamında bu aşamalar arasındaki geçiş bu şekilde sert ve birden gerçekleşmez. Çoğu zaman sadece bir aşamadan diğerine geçiş bile bir insan ömrü boyunca sürebilir. Nietzsche'nin de söylediği gibi yaşam dinamik bir süreçtir ve sürekli akmaktadır; ancak bu akış her zaman aynı yöne, ileriye doğru gerçekleşmez. Bu aşamalar arasında yükselip alçalmalar da mümkün olmak zorundadır. Ayrıca yine insan çoğu zaman bu aşamalar arasında ara bir türe tekabül eden bir varoluş düzeyini tecrübe edebilir.

Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" adlı romanındaki Raskolnikov karakteri bize bu ara türler ve geçişlilikler açısından olağanüstü bir örnek gösterir. Bu bakımdan Raskolnikov karakteri varoluşsal aşamalar arasında harcanan bir ömrün portesini sunar. Toplumsal yaşama bakıldığında Nietzsche'nin ifade ettiği sürü ahlakı ve efendi ahlakı arasındaki ayrımın örneklerini birçok farklı biçimde tespit etmek mümkündür. Ancak bireysel insan yaşamında, hayatının sonuna kadar bir varoluş alanı ya da aşamasında istikrarlı bir biçimde kalan bir insanı göstermekte zorlanırsınız. Zira hepimiz Raskolnikov gibi özgür insanla sürü insanı arasında salınıp durmakta olduğumuzu çeşitli örneklerle gösterebiliriz. Aslına bakılırsa Nietzsche'nin kendi yaşamı da bize bu aşamalar arasında salınıp durmanın acılarını derinden hisseden bir insanın belki de en mükemmel örneğini sunmaktadır.

Kaynakça

- Deleuze, Gilles. *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Sertaç Canbolat. İstanbul: Norgunk Yayınları, 2010.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç. *Suç ve Ceza*, çev. Mazlum Beyhan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay. 2007.
- Jackson, R.L. "Nietzsche And Dostoevsky: Counterpoint". *The Comparatist* 6, 24-34.(1982): 24-34.
- Jackson, R.L. "Dostoevsky's Concept of Reality and Its Representation in Art." In *Close Encounters: Essays on Russian Literature*, ed. R.L. Jackson, 239-260. Brighton, MA: Academic Studies Press, 2010.
- Nietzsche, Friedrich. *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. 2011.
- Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün Ötesinde* çev. Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları, 2011.

Nietzsche, Friedrich. *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*, çev. Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları, 2011.

Strakosch, H. "Nietzsche And Dostoevsky". *Archiv Für Rechts- Und Sozialphilosophie* 49 (1963): 551-564.

Şestov, Lev. *Dostoyevski ve Nietzsche: Trajedinin Felsefesi*, çev. Kayhan Yükseler. İstanbul: Notos Kitap, 2015.

Van Tongeren, Paul J. M. "Nietzsche and Ethics". In *A Companion to Nietzsche*, ed. Keith Ansell Pearson, 389-403. Victoria: Blackwell Publishing, 2006.

Woolfolk, Alan. "The Two Switchmen of Nihilism: Dostoevsky and Nietzsche". *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal* 22, 1 (1989): 71-86.